

Zo'n 140.000 Antilliaanse kiezers gingen op 22 januari 2010 voor de laatste keer naar de stembus voor het Antilliaanse parlement. Op 10 oktober van dat jaar hielden de Nederlandse Antillen op te bestaan. Sint Eustatius, Saba en Bonaire, de zogeheten BES-eilanden, worden als bijzondere gemeenten opgenomen in het Nederlandse staatsbestel. Curaçao en Sint-Maarten worden autonome landen binnen het koninkrijk. Aruba heeft al zo'n status aparte sinds 1986. Foto: ANP

Het Nederlands op de BES-eilanden: EEN 'VREEMDE TAAL'?!

Leerlingen op de BES-eilanden (Bonaire, St. Eustatius en Saba) kampen met grote taalachterstanden in het Nederlands. Dat blijkt uit een onderzoek van Meike Berben, die hiernaar onderzoek deed in het kader van haar masteropleiding aan de Universiteit van Twente. Slechts circa vijf procent van de leerlingenpopulatie voldoet aan de streefnormen. Haar voornaamste conclusie: 'Het Nederlands is voor de leerlingen op de BES-eilanden wel degelijk een vreemde taal.'

MEIKE BERBEN

Het blijft een vreemd idee: Caribische eilanden aan de overkant van de oceaan waar de leerlingen ook de Nederlandse taal op school leren. Drie van deze eilanden, de BES-eilanden (Bonaire, St. Eustatius en Saba) zijn per 10 oktober 2010 'bijzondere gemeenten' van Nederland geworden. Sinds deze datum staan zij ook wel bekend als Caribisch Nederland, dit in tegenstelling tot Europees Nederland.

Een tijd lang was er weinig bekend over het taalniveau van de leerlingen op de eilanden. Krantenberichten zoals in het kader op pagina 26, hoge uitval van Antilliaanse studenten in het Nederlandse middelbaar en hoger

onderwijs, en observaties van de Inspectie van het Onderwijs (2009) deden wel het vermoeden rijzen dat het taalniveau te laag was. Voorafgaande aan de transitie van de eilanden naar bijzondere gemeenten van Nederland heb ik daarom vanuit mijn opleiding aan de Universiteit Twente op verzoek van het ministerie van Onderwijs een onderzoek uitgevoerd naar het exacte taalbeheersingsniveau Nederlands van de (pre-)eindexamenleerlingen. Dit onderzoek is onlangs beloond met de Peter Smits-scriptieprijs van de stichting ABC Advies voor de beste scriptie over de Nederlandse Antillen van 2011. In dit artikel bespreek ik de aanleiding voor mijn onderzoek, namelijk de positie van het Nederlands in het onderwijs op de BES-eilanden. Ook geef ik aan wat

het gewenste en huidige taalniveau van de leerlingen is. Tot slot doe ik aanbevelingen ter verbetering van het taalniveau en bespreek ik de vervolgstappen.

Nederlands leren in Caribisch Nederland

De BES-eilanden behoorden tot 2010 tot de Nederlandse Antillen. Deze eilandengroep werd in de zeventiende eeuw door de Nederlandse West-Indische Compagnie veroverd op de Spanjaarden en gebruikt als handelspost. In 1954 werden de Antillen een autonoom deel van het Koninkrijk der Nederlanden, maar de roep om meer onafhankelijkheid groeide.

Tussen 2000 en 2005 kregen de eilandbewoners via referenda de mogelijkheid zich uit te spreken over de

toekomstige bestuurlijke status van hun eiland. De drie BES-eilanden opteerden voor de status van 'bijzondere gemeente' en zij ontvingen deze status in oktober 2010. Het gevolg van het aannemen van deze status is dat het ministerie van Onderwijs verantwoordelijk is voor en toezicht houdt op de kwaliteit van het onderwijs op de BES-eilanden.

Voorafgaande aan oktober 2010 kregen de BES-eilanden de keus met betrekking tot de instructietaal van het onderwijs. Op Bonaire en St. Eustatius is gekozen voor Nederlands als instructietaal in het voortgezet onderwijs. De leerlingen op deze eilanden maken (aangepaste) Nederlandstalige eindexamens. Op Saba koos men voor Engels als instructietaal. Daar maken

Op Bonaire en St. Eustatius is gekozen voor Nederlands als instructietaal in het voortgezet onderwijs. Op Saba koos men voor Engels als instructietaal

de leerlingen het Caribische CXC-examen en leren zij Nederlands als tweede taal. De scholen gaan vanaf 2014 ook werken met de referentieniveaus voor taal en rekenen (ministerie van Onderwijs, 2011).

Voor de leerlingen is dit echter geen gemakkelijke opgave. Velen worstelen met de Nederlandse taal, hetgeen onder andere blijkt uit frustratie, demotivatie, lage slagingspercentages op de eilanden en een algeheel te laag taalniveau (Inspectie, 2009). Op de basisschool kampen de leerlingen al met leerachterstanden op taalgebied (Van Geel, 2010) en deze leerachterstand is op de middelbare school nauwelijks in te halen.

Het taalprobleem zet zich voort in het vervolgonderwijs. Veel Antilliaanse leerlingen vertrekken na hun eindexamen naar Nederland om daar een mbo-, hbo- of universitaire opleiding te volgen. De uitval onder Antillianen is echter groter dan onder andere autochtone en allochtone leerlingen. Als een van de voornaamste oorzaken wordt de onvoldoende taalbeheersing genoemd (Wolff, 2007).

Het gewenste taalbeheersingsniveau Nederlands

De vraag doet zich voor welk taalniveau precies gewenst is voor de leerlingen op de BES-eilanden. Janssens en Ten Brinke (2009) hebben hierover, in samenwerking met het Taaluniecentrum NVT, een uitspraak gedaan op basis van het Europees Referentiekader (ten tijde van dit onderzoek waren de referentieniveaus taal nog niet in

Opsporing taalzwakke Antilliaan

NIJMEGEN – Het probleem kwam naar voren toen 72 Nijmeegse Antillianen met een bijstandsuitkering op gesprek kwamen. ‘Veel jongeren beheersen de Nederlandse taal onvoldoende. Een onderschat probleem’, zegt Lenie Scholten, wethouder minderheden. Zij trekt voor de komende drie jaar 150.000 euro uit om het probleem op te lossen. (...)

Scholten: ‘Vaak wordt gedacht: Antillianen, die spreken toch Nederlands? Maar veel van hen beheersen de Nederlandse taal niet, ze spreken Papiamentu of Spaans. Sommigen van deze mensen zijn afkomstig uit Columbia of uit Venezuela. Ze emigreren naar Curaçao en komen vervolgens naar Nederland.’

Dat veel Antillianen een taalprobleem hebben, merkte de gemeente onlangs nog. ‘Een aantal Antillianen had een brief gekregen dat ze gekort zouden worden op hun uitkering vanwege het feit dat ze zich niet aan de afspraken hebben gehouden. Naderhand bleek dat ze de brieven niet helemaal hebben begrepen. En dat zette ons op het spoor van het probleem.’

(...)

Uit: De Gelderlander (15 juni 2007)

ERK-NIVEAU	FREQUENTIE	PERCENTAGE
lager dan A2	27	77,1
A2	6	17,1
B1	2	5,8
B2	-	-
Totaal	35	100

Tabel 1. Behaalde ERK-niveaus vsbo-pbl

gebruik, daarom is het ERK als kapstok gebruikt). Het ERK is gekoppeld aan het voortgezet onderwijs via het Raamwerk Nederlands (Bohenn et al., 2007) en door de commissie-Meijerink. In het ERK worden drie niveaus van taalvaardigheid onderscheiden en elk niveau kent een minimale en maximale variant:

- A1 & A2 (beginnend taalgebruiker);
- B1 & B2 (onafhankelijk taalgebruiker);
- C1 & C2 (vaardig taalgebruiker).

Janssens en Ten Brinke (2009) hebben vastgesteld dat het Nederlands op de BES-eilanden globaal zou moeten worden beheerst op B1-niveau voor leerlingen van het vsbo-pbl (vmbo-bb) en op B2-niveau voor leerlingen op vsbo-pkl (vmbo-kb) en vsbo-tkl (vmbo-gl en -tl), havo of vwo. Op dit niveau zijn de leerlingen in staat om de Nederlandstalige eindexamens af te leggen. Bovendien is beheersing op het B-niveau een voorwaarde om toegelaten te worden tot het mbo en hbo in Nederland.

Het huidige taalbeheersingsniveau Nederlands

Voor mijn onderzoek zijn in april 2010 de eindexamenleerlingen en de pre-eindexamenleerlingen van de BES-eilanden getoetst met betrekking tot leesvaardigheid. Voor leesvaardigheid is gekozen vanwege het belang van het kunnen begrijpen van de Nederlandstalige eindexamenteksten én vanwege praktische redenen: relatief snelle afname en beoordeling, en geringe belasting voor de scholen.

De gebruikte toets, gemaakt door Bureau ICE, bestond uit drie ERK-niveaus, met steeds vijftien opgaven per ERK-niveau. De opgaven zijn gecheckt op mogelijke culturele bias door docenten ter plekke (zo bleek het woord *gift-afval* niet bekend te zijn bij leerlingen). Op basis van uitgebreid pretestonderzoek (Heij, Haijtema & Lam, 2008) is een beoordelingsmodel opgesteld. Zo kon

ERK-NIVEAU	FREQUENTIE	PERCENTAGE
lager dan A2	103	38,7
A2	96	36,1
B1	53	19,9
B2	14	5,3
Totaal	266	100

Tabel 2. Behaalde ERK-niveaus vsbo-pkl/-tkl, havo en vwo

vastgesteld worden welk ERK-leesvaardigheidsniveau een leerling had.

Voor de leerlingen zijn in navolging van het advies van Janssens en Ten Brinke (2009) dus twee streefniveaus gesteld: B1 voor de vsbo-pbl-leerlingen, B2 voor de vsbo-pkl en -tkl, havo- en vwo-leerlingen. Voor deze tweede groep geldt dat het B2-niveau een minimale eis is, hetgeen bijvoorbeeld betekent dat van vwo-leerlingen een hoger ERK-niveau verwacht mag worden.

Uit tabel 1 blijkt dat slechts 5,8 procent van de leerlingen van de vsbo-pbl het gestelde streefniveau heeft behaald. Het overgrote deel van de leerlingen heeft een leesvaardigheidsniveau lager dan A2.

De resultaten van de vsbo-pkl en -tkl, havo- en vwo-leerlingen (zie tabel 2) zijn helaas niet veel beter: slechts 5,3 procent van de leerlingen behaalde het gestelde streefniveau B2.

Onder leerlingen in (Europees) Nederland en Curaçao is dezelfde toets afgenomen. De Nederlandse leerlingen scoorden zoals ook verwacht werd het hoogst qua leesvaardigheidsniveau. Opvallend is dat de leerlingen op Curaçao ook hogere scores hebben behaald dan de leerlingen op de BES-eilanden. Het Nederlands is dus voor de leerlingen op de BES-eilanden wel degelijk een vreemde taal.

Verklaringen

In het onderzoek heb ik tevens een poging gedaan om verklaringen te vinden voor het te lage taalbeheersingsniveau. Daarbij ben ik ervan uitgegaan dat de talige achtergrond van de leerlingen meespeelt, maar ook het taalonderwijs op de scholen. Via vragenlijsten voor leerlingen en docenten Nederlands heb ik onderzocht welke schoolse en buitenschoolse factoren van invloed zijn op het leesvaardigheidsniveau.

Leerlingen blijken een hoger leesvaardigheidsniveau

te hebben wanneer zij positiever denken over lezen in het algemeen én in het Nederlands, hun ouders een hogere vooropleiding hebben en er meer boeken thuis aanwezig zijn. Naarmate de leerlingen en hun ouders vaker Nederlands spreken en lezen, zijn de toetscores ook hoger. Daarnaast scoren meisjes beter dan jongens.

Op klasniveau leiden een hogere vooropleiding van de docent Nederlands, het vaker spreken van het Nederlands door de docent, gedifferentieerd lesgeven en het gebruik van leesstrategieën door leerlingen tot hogere toetscores.

Ook zijn er enkele open vragen aan de docenten Nederlands gesteld. Hieruit blijkt dat zij pleiten voor een schoolbrede aanpak waarin al vanaf de basisschool veel aandacht aan het Nederlands en leesvaardigheid wordt besteed.

Vervolg

In de huidige situatie waarin veel leerlingen onvoldoende de Nederlandse taal beheersen, is het aan te bevelen de leerlingen die in Nederland willen studeren al op de eilanden zelf extra taallessen te geven. Daarnaast duiden de resultaten van dit onderzoek op het belang van aandacht voor leesvaardigheid en leesattitude in het basis- en voortgezet onderwijs. In de klas zijn vooral de differentiatievaardigheden van docenten van belang, evenals het gebruik van Nederlands als instructietaal. Adequate voorzieningen, zoals scholing, kunnen getroffen worden voor docenten die differentiatievaardigheden en hun Nederlandse taalvaardigheid verder willen ontwikkelen. Ook blijkt het belangrijk dat er in de thuissituatie aandacht is voor de Nederlandse taal. Bijeenkomsten voor ouders kunnen ertoe leiden dat ouders hun taalvaardigheid verbeteren en dat zij weten hoe zij hun kinderen kunnen helpen met het huiswerk.

Ondertussen zijn er met steun van het ministerie van Onderwijs meerdere verbeteracties op de eilanden gestart, waarvoor onder andere de resultaten van dit onderzoek als input hebben gediend. De scholen voor basis- en voortgezet onderwijs op de BES-eilanden nemen deel aan een onderwijsverbeterprogramma. Dit programma gaat uit van het behalen van een aantal doelstellingen in 2016 (ministerie van Onderwijs, 2011), waardoor het onderwijs op een naar Caribische maatstaven aanvaardbaar niveau komt. In het kader hiervan worden de scholen geholpen door schoolcoaches en onderwijsbegeleidingsbureaus. Er zijn taalwerkgroepen ingesteld en docenten worden getraind in effectieve taaldidactiek. Het curriculum van de scholen wordt momenteel aangepast op de referentieniveaus.

Op St. Eustatius is men gestart met een schakelprogramma. De leerlingen krijgen voor aanvang van het voortgezet onderwijs één jaar extra les, met extra aandacht voor taal en rekenen, en sociale en studievastigheden. De ouders zijn sterk betrokken bij dit traject. Recent is een onderzoek naar de effectiviteit van dit schakelprogramma verschenen (Berben & Bouwman, 2011).

Kortom, er wordt veel goed werk verricht, waardoor het Nederlands voor de leerlingen op de BES-eilanden in de toekomst hopelijk niet langer een vreemde taal is. ■

MEER WETEN?

De onlangs uitgezonden documentairereeks *Caribisch Nederland* geeft een goed beeld van (het onderwijs op) St. Eustatius. De documentaire is terug zien via Uitzending Gemist.

Op <www.onderwijsinontwikkeling.nl> kunt u de resultaten van het recent afgeronde onderzoek naar het schakelprogramma op St. Eustatius vinden onder 'Ondersteuning kwaliteitsverbetering onderwijs Caribisch Nederland'.

Op <www.rijksdienstcn.com> vindt u meer informatie over Caribisch Nederland.

MEIKE BERBEN voltooide in 2010 cum laude de masteropleiding Educational Sciences and Technology. Recent ontving zij voor haar masterscriptie *Het Nederlands op de BES-eilanden: een 'vreemde' taal?!* de Peter Smits-scriptieprijs. Berben werkt bij CPS onderwijsontwikkeling en advies, en neemt deel aan het onderzoeks- en ondersteuningsprogramma voor St. Eustatius. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met haar via <m.berben@cps.nl>.

LITERATUUR

Berben, M. (2010). *Het Nederlands op de BES-eilanden: Een 'vreemde taal'?! Het taalniveau Nederlands van (pre-)eindexamenleerlingen op Bonaire, Saba en St. Eustatius in relatie tot de taalgebruiker, het taalbeleid en de taalaanbod*. Enschede: Universiteit Twente

Berben, M., & Bouwman, A. (2011). *Aanbevelingen ten behoeve van het Schakelprogramma op St. Eustatius*. LPC. Geraadpleegd op <http://www.onderwijsinontwikkeling.nl/nl/Projecten/Projecten-CPS/Ondersteuning-kwaliteitsverbetering-onderwijs-Caribisch-Nederland-.html>

Biggelaar, M. van den, Kerkhof, R., & Heij, K. (2009). *Ambities versus werkelijkheid: Hoe reëel zijn de taaleisen die worden gesteld in het mbo en de taalverwachtingen die worden gesteld in havo en vwo?* Culemborg: Bureau ICE.

Bohnen, E., Jansen, F., Kuijpers, C., Thijssen, R., Schot, I., & Stockmann, W. (2007). *Raamwerk Nederlands: Nederlands in (v)mbo-opleiding, beroep en maatschappij*. Den Bosch: CINOP.

Geel, M. van. (2010). *Schooleffectiviteit in het funderend onderwijs op de BES-eilanden*. Enschede: Universiteit Twente.

Heij, K., Haijtjema, T., & Lam, J. F. (2008). *Taalniveau in het mbo*. Lienden: Bureau ICE.

Inspectie van het Onderwijs (2009). *Het onderwijs op Bonaire, St. Eustatius en Saba*. Utrecht: Auteur.

Janssens, F. J. G., & Brinke, J. ten. (2009). *Nederlands in het onderwijs op de BES-eilanden: Een vak apart of een apart vak?* Den Haag: Projectdirectie BES.

Ministerie van Onderwijs. (2011). *Onderwijsagenda 2011*. Den Haag: Auteur.

Wolff, R. (2007). *Met vallen en opstaan: Een analyse van instroom, uitval en rendementen van niet-westerse allochtone studenten in het hoger onderwijs 1997-2005*. Utrecht: Echo.

etalage

De Nederlandse uitgeverijen presenteerden de afgelopen weken weer stapels literatuur. Het is vrijwel ondoenlijk om de hele waslijst in kaart te brengen. Om die reden volgt hieronder een selectie van de meest bruikbare en in het oog springende titels.

Het werk van **Jan G. Elburg** (1919–1992) is zoals hij zelf was: geëngageerd en speels, maar met scherpe kantjes. Elburg werd al jong gegrepen door zowel het surrealisme als de troubadourspoëzie, en groeide uit tot een dubbeltalent: een dichter en beeldend kunstenaar, die een leven lang speelde met taal en beeld. Met Gerrit Kouwenaar en Lucebert was hij een van de drie dichters die zich in 1948 aansloten bij de schilders van de Experimentele Groep. Over deze boeiende persoonlijkheid is nu een biografie uitgebracht, van de hand van **Jan van der Vegt** en onder de titel *De man met de drietand* (Meulenhoff, 492 blz.). Tegelijkertijd verschenen *Een halve eeuw vriendschap* (de briefwisseling tussen Elburg en Koos Schuur) en *Ik zie scherper door de taal* (een bloemlezing uit de gedichten van Elburg, samengesteld door Jan van der Vegt). De drie boeken vullen elkaar goed aan en maken het totale beeld compleet.

Van de Franse schrijfster **Claire Castillon** verscheen een verhalenbundel, onder de titel *Luchtbellen* (Anthos, 170 blz.). In haar verhalen laat ze de lezers een kijkje nemen in de wereld van maar liefst achten-twintig personages. We zien onder meer hoe Philippe een Gouden Palm ontvangt in Cannes, Virginie haar ex-vriendje stalkt, Marcelle steeds weer over zich heen laat lopen en hoe Ruth en haar echtgenoot hun huwelijksdag vieren. Vlijmscherpe verhalen van een van de grootste literaire talenten in Frankrijk.

Hoofdfiguur in *Een rijk alleen* (Nijgh & Van Ditmar, 208 blz.), de debuutroman van **Niels Gerson Lohman**, is Mos Lupin, een jongeman die in zijn jeugd gouden tijden heeft gekend. Nu hij op de rand van de volwassenheid staat, verdwijnt zijn geluk als sneeuw voor de zon. Tot overmaat van ramp belandt hij in de meest bizarre situaties. De roman beschrijft hoe het is om een weg te moeten vinden als er geen voetsporen meer zijn om te volgen. Alleen op de wereld, te midden van zes miljard mensen.

Het verhaal van *De hoed van de heer Briggs* (Mouria, 320 blz.) van de Engelse schrijfster **Kate Colquhoun** begint in juli 1864, wanneer de welgestelde bankier Thomas Briggs in een trein om het leven wordt gebracht. En daarmee is de eerste moord in een trein in Engeland een feit. Wat volgt, is een genadeloze kloppjacht op de dader,

die de politie tot aan New York voert. Wanneer het erop lijkt dat de moordenaar van Thomas Briggs ook nog eens een Duitse immigrant is, kan de roep om vergelding niet meer tegen worden gehouden.

Menno Wigman is dichter, vertaler en essayist. In 1997 debuteerde hij met de veelgeprezen bundel *'s Zomers stinken alle steden*. Voor zijn bundel *Zwart als kaviaar* (2001) ontving hij de Jan Campert-prijs. Twee jaar geleden verscheen *Red ons van de dichters*, een bundel met beschouwingen. In zijn nieuwe dichtbundel *Mijn naam is Legioen* (Prometheus, 72 blz.) kijkt hij terug op de eerste tien jaar van de eenentwintigste eeuw en doet dat in vastberaden, aangrijpende en soms ronduit pijnlijke gedichten, over onder meer chatrooms, porno, tuincentra, mas-savaccinaties en jeugd vandalisme.

Bij uitgeverij Athenaeum-Polak & Van Gennep verschenen twee klassieke werken in herdruk: *Het proces* van de Tsjechische auteur **Franz Kafka** (in een vertaling van Willem van Toorn) en *Gedichten* (vertaald door Ad ten Besten en met een nawoord van Kester Freriks) van de Duitse romanticus **Friedrich Hölderlin**. Het zijn twee werken van wereldformaat die het verdienen om van generatie op generatie te worden doorgegeven. ■

Jacob Moerman

